

УДК 341.1/8

О. В. Дьордяк

ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ДІЯЛЬНОСТІ З НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Туризм історично є одним із найшвидше зростаючих секторів економіки, проте його зростання не може бути прийняте як саме собою зрозуміле. Такі події, як терористичні акти в Парижі й Брюсселі, ураган «Метью» в західній частині Атлантики та Карибському морі, можуть призвести до туристичного спаду в постраждалих містах та аеропортах. Вплив цього спаду швидко позначається на всій економіці, що впливає на бізнес і його працівників у туристичній та нетуристичній сферах. Однак на туризм впливають не лише драматичні події, а й щоденні системні перешкоди на шляху його зростання. Багато таких перешкод можуть бути прийняті як належне, оскільки вони або з'явилися повільно як реакція на нетуристичні питання, або реалізовувалися роками без належного врахування їх впливу на туризм. До таких перешкод можна віднести недостатнє та не зовсім ефективне законодавче регулювання туристичної сфери, відмінність регулювання одного й того ж питання в національних законодавствах. Також вагомий вплив Інтернету на суспільство, виникнення електронної комерції не могли не позначитись на туристичному секторі. Проте разом зі зручностями, які надають нам ці ресурси, виникли також проблеми з їх регулюванням. Звичайно, розвинені країни активно звертають на це увагу, вносять поправки до свого законодавства, створюють сприятливе правове середовище як для туристів, так і для компаній, що надають туристичні послуги. Однак на міжнародному рівні ці питання є недостатньо врегульованими. Виникає необхідність глобальної уніфікації регулювання всіх аспектів, що стосуються туризму, адже світова спільнота визнала транскордонний характер туризму та його значний вплив на розвиток економіки. Для цього, на нашу думку, спочатку варто уніфікувати основні поняття, що стосуються туристичних послуг, щоб створити загальноправове поняття для всіх держав.

Дослідники припускають, що існують два основні способи визначення туризму. Один можна було б назвати «з боку пропозиції», а інший – «з боку попиту». Визначення «з боку пропозиції» виділяє бізнес та інші організації, які надають туристичні послуги. Визначення «з боку попиту» фокусується на людях, зайнятих у сфері туризму, і на споживачах. Відмінності у визначеннях «із боку пропозиції» та «з боку попиту» є корисними, вони пропускають головну своєрідність визначення туризму. Інші підходи визначають туризм як систему (що поєднує попит і пропозицію) або навіть як сферу дослідження чи набору переконань. Більшість визначень включають у себе (у тій чи іншій формі) поняття попиту та пропозиції – тимчасове переміщення людей і джерел послуг цих людей. Однак коли відповідний акцент на ньому змінюється, то визначення може включати в себе й інші поняття [1, с. 1–2].

Міжнародне співтовариство вже давно виділило для себе туризм як один з основних секторів, що сприяє процвітанню економіки та покращує культурний рівень населення. Створена в 1975 р. Всесвітня туристична організація (далі – ЮНВТО)

заохочує здійснення Глобального етичного кодексу туризму, який був прийнятий у 1999 р., щоб максимізувати соціально-економічний внесок туризму за мінімізації його можливих негативних наслідків, і прагне до просування туризму як інструменту для досягнення цілей сталого розвитку, спрямованого на зниження рівня бідності й сприяння сталому розвитку в усьому світі [2]. У Глобальному етичному кодексі туризму за посилання на всі відомі міжнародно-правові акти із захисту прав людини туризм визначається як діяльність, що найчастіше асоціюється з відпочинком, дозвіллям, спортом і спілкуванням із культурою та природою; він має плануватись і практикуватись як привілейований засіб індивідуального й колективного вдосконалення. Також у документі наголошується, що державна влада повинна забезпечувати захист туристів і відвідувачів, їх майна; держави повинні приділяти особливу увагу безпеці іноземних туристів, враховуючи їх особливу потенційну вразливість, сприяти конкретним заходам із надання інформації, профілактики, захисту, страхування та допомоги, що відповідають потребам туристів [3].

Гаазька декларація Міжпарламентської конференції з туризму 1989 р. визначає туризм як явище, що включає в себе всі вільні переміщення людей від їх місця проживання й роботи, а також сферу послуг, створену для задоволення потреб, що виникають у результаті цих переміщень [4]. Аналізуючи таке визначення, можна побачити, що до сфери правового регулювання діяльності з надання туристичних послуг можна віднести також регулювання всіх видів транспортного переміщення осіб, які споживають туристичні послуги. Однак це визначення є досить загальним і може трактуватись по-різному.

Манільська декларація зі світового туризму 1980 р. визначає туризм як «діяльність, що має важливе значення в житті народів унаслідок безпосереднього впливу на соціальну, культурну, освітню й економічну сфери життя держав і на їх міжнародні відносини». Посилаючись на Загальну декларацію прав людини, Манільська декларація зі світового туризму нагадує про обов'язки держав «надавати своїм громадянам <...> можливості доступу до туризму» [5].

Важливе визначення зроблено самою ЮНВТО в 2007 р. Це визначення є досить істотним, щоб заслуговувати на окрему увагу. ЮНВТО Організацією Об'єднаних Націй зі 157 країнами-членами доручено збирати, аналізувати, публікувати, стандартизувати та покращувати статистичні дані щодо туризму як спільної мети міжнародних організацій. Таким чином, її визначення має офіційний статус для цілей статистики туризму. Визначення ЮНВТО було прийняте більшістю національних статистичних управлінь як орієнтир зі збору інформації та звітування про кількість іноземних відвідувачів і вартості їхніх витрат. ЮНВТО визначає туризм як діяльність людей, які тимчасово перебувають поза своїм звичайним середовищем (протягом періоду, що не перевищує 1 рік), проте не для будь-яких цілей поїздки. Натомість особи, які відвідують місце з метою заробити гроші під час свого візиту, та студенти в довгострокових навчальних програмах (1 рік чи більше, навіть якщо вони можуть періодично повертатись додому) не вважаються зайнятими у сфері туризму. Крім того, члени дипломатичного корпусу та військовослужбовці під час офіційних поїздок не вважаються туристами. Так само біженці й кочівники не вважаються гостями (відвідувачами) [1]. Отже, можна простежити, що порівняно з ін-

шими визначеннями, які мають досить загальний характер, ця дефініція може допомогти в правовій ідентифікації того, хто є суб'єктом у споживанні туристичних послуг. Така уніфікація дасть змогу дійти згоди в різносторонніх тлумаченнях, які існують у національних законодавствах, та уникнути колізій у зв'язку із цим.

Отже, практично кожен, хто здійснює тимчасову поїздку від його або її звичайного місця проживання (за певними винятками), може вважатись зайнятим у туризмі. Це поняття включає в себе не лише людей у відпустці, а й людей, які подорожують, щоб побачити сім'ї або друзів, у медичних, релігійних цілях, людей в ознайомлювальних поїздках, ділових зустрічах або з'їздах. Ті, хто перебуває в туристичній поїздці, називаються відвідувачами; ті, хто залишається на ніч, називаються туристами; ті, хто повертається додому без ночівлі, називаються одноденними відвідувачами (іноді їх також називають екскурсантами, проте цей термін може ввести в оману, оскільки він також застосовується до людей, які здійснюють додаткові поїздки під час канікул).

Поняття звичайного місця проживання (іноді згадується як звичне середовище) має центральне місце в цьому визначенні. Це означає, що туризмом є те, що ви робите, коли подорожуєте з місця, де ви зазвичай живете. То як же дослідник визначає, коли хтось виїжджав за межі свого звичайного середовища? У цьому разі ЮНВТО зазначає, що кожна країна буде розвивати власне робоче визначення. Такі уточнення дуже важливі для правового регулювання цієї сфери, адже наявність занадто загальних категорій у законодавстві стосовно туризму спричинює неефективне регулювання цієї галузі, оскільки залишає можливість вільно трактувати те чи інше поняття.

Серед існування уніфікованого м'якого права щодо регулювання туристичної діяльності в межах ЮНВТО, яке не створює значний вплив на формування ефективного законодавства в цій сфері, а лише створює сприятливу правову основу для розвитку туризму, варто не забувати про значний вплив на розвиток загального туристичного регулювання, зроблений Світовою організацією торгівлі (далі – СОТ).

У ході Уругвайського раунду було сформовано робочу групу з туристичних послуг, а також проведено низку нарад. На прохання робочої групи секретаріат СОТ поширив документ, що має назву «Торгівля туристичними послугами» (від 4 липня 1990 р.), у якому зазначено, що торгівля туристичними послугами має місце тоді, коли люди, які проживають в одній країні, подорожують в іншу країну для придбання товарів і послуг, а також коли постачальник туристичних послуг, що базується в одній країні, продає свої послуги в іншій країні чи жителям іншої країни [6].

Головне місце варто відвести Генеральній угоді з торгівлі послугами (далі – ГАТС). Туризм і пов'язані з ним туристичні послуги складають клас 9 Списку галузевої класифікації (W/120) [7]. Три з чотирьох підкласів – 9(A), 9(B) і 9(C) – відповідають описам Класифікації основних продуктів ООН (далі – КОП), на якому базується W/120: 9(A) «Готелі та ресторани (у тому числі обслуговування весіль і бенкетів)» (КОП 641–642); 9(B) «Туристичні агентства та послуги туроператора» (КОП 7471); 9(C) «Екскурсійні послуги» (КОП 7472). Четвертий клас – 9(D) «Інше» – не має відповідного посилання КОП.

В умовній КОП «Готелі та ресторани (у тому числі обслуговування весіль і бенкетів)» додатково виділяються три підкласи: «готель та інші послуги з поселення», «послуги із забезпечення харчування», «обслуговування напоями для споживання на місці, з розвагами і без». Клас «Туристичні агентства та послуги туроператора» охоплює послуги з інформації про подорожі, поради, консультації, планування щодо турів та організацію турів, розміщення пасажирів і транспортування багажу, страхування квитків, що пропонуються за винагороду або на договірній основі. Клас «Екскурсійні послуги» включає послуги, що надаються установами та гідями, які працюють як приватні особи, проте не включає в себе послуги мисливських гідів, які працюють як приватні особи, або особисті ескорт-послуги [8, с. 73].

Як зазначає СОТ, визначення туристичних послуг у Списку галузевої класифікації (W/120) залишає осторонь багато заходів обслуговування, що розглядаються як невід'ємна частина туристичного сектора. Наприклад, комп'ютерні системи бронювання, інформація про туризм і подорожі в інтернеті та бронювання послуг, глобальні системи бронювання, будівництво готелів, оренда автомобілів, інші транспортні послуги для туристичних напрямів, а також для відпочинку й розваг, спортивні та культурні послуги, якими користуються в туристичних цілях, є важливими для діяльності, пов'язаної з туризмом.

ЮНВТО не задоволена поточним визначенням ГАТС туристичних послуг і пропонує надати нове визначення, яке буде включати в себе резервування туристичних послуг, повітряні й інші транспортні послуги, інші пов'язані з туризмом фінансові послуги. Це також підтримується великими організаціями приватного сектора, такими як Всесвітня рада з подорожей та туризму. Як наслідок, консолідоване визначення поняття туристичного сектора виникло з Міжнародної конференції з оцінки економічного впливу туризму, яка була проведена в Німечці в червні 1999 р. Це визначення знаходить відображення в новій Класифікації туристичного продукту та в Міжнародній стандартній класифікації видів туристичної діяльності. До того ж ЮНВТО, Організація економічного співробітництва та розвитку і Статистичне бюро Європейського Союзу спільно розробили й затвердили загальну концептуальну основу для Допоміжного рахунку туризму. Ця методологія роз'яснює, що саме є туризмом, а також з'ясовує роль, яку він відіграє в економіці [9]. ЮНВТО також виступає за розробку програми з туризму, щоб мати справу з «конкретним і гетерогенним характером туризму як кластера» [10]. Група країн, що розвиваються (Домініканська Республіка, Сальвадор і Гондурас), також внесли пропозицію щодо нового додатку ГАТС із туризму в межах переговорів щодо ГАТС (від 14 жовтня 1999 р.).

Розуміючи вагомий внесок Європейського Союзу в уніфікацію правового регулювання туристичної діяльності та його вплив на законодавство країн, які бажають інтегруватись до нього, у тому числі й Україну, варто дослідити також визначення головних категорій туризму в Європейському *acquis*. Європейський Союз уперше згадав поняття туризму в договорах у 1992 р. в статті 3 Договору про Європейський Союз, де вказано, що має бути введена можливість для Європейського Союзу вжити «заходи в галузі енергетики, цивільного захисту та туризму». Для будь-яких дій у сфері туризму потрібна однотайність у Раді. Декларація, що додавалась до до-

говору, оголошувала про намір Європейського Союзу обговорити питання про включення розділу щодо туризму до Договору про Європейський Союз у майбутньому [11].

На основі різних міжнародних керівних принципів щодо статистики та визначень туризму Статистичне бюро Європейського Союзу опублікувало власну інструкцію для статистики туризму, у якій визначило туризм як «діяльність відвідувачів, які здійснюють поїздки до головного місця призначення за межі свого звичного середовища менше ніж на рік для будь-якої основної мети, у тому числі бізнесу, відпочинку або інших особистих цілей, окрім працевлаштування особою-резидентом у відвідуваному місці» [12, с. 16]. Можна прослідкувати, що таке визначення майже цілком збігається з визначенням ЮНВТО. Також цей документ наводить дефініцію мандрівника та відвідувача: мандрівник – це той, хто переміщується між різними географічними пунктами для будь-якої мети та будь-якої тривалості; відвідувач – це той, хто здійснює поїздки до основного місця призначення за межі свого звичайного середовища менше ніж на рік для будь-якої основної мети (бізнесу, відпочинку або інших особистих цілей), окрім працевлаштування особою-резидентом у відвідуваному місці. Поїздки, що здійснюються відвідувачами, варто кваліфікувати як туристичні поїздки [12, с. 16].

Проаналізувавши понятійно-категоріальний апарат у міжнародно-правовому регулюванні діяльності з надання туристичних послуг, можемо зробити висновок, що існуюче міжнародне законодавство не надає повноцінне визначення поняття туризму та туристичної послуги. Процес інтеграції національного туристичного законодавства може бути якісним та ефективним лише під час використання однозначних понять у сфері туризму, які забезпечують гармонізацію національних і міжнародних документів, що створюють основу для розвитку всеосяжного законодавства. Насамперед це стосується основоположних понять «туризм» і «туристична послуга». Незважаючи на всі пройдені етапи формування законодавства, поняття «туризм» поки що не знайшло усталеного тлумачення в нормативних правових документах. В основних міжнародно-правових документах до поняття туризму не входять ключові елементи сучасного туризму. За допомогою Інтернету туристи активно планують свої подорожі, шукають інформацію про тури та туроператорів, бронюють квитки для авіаперевезень тощо. Ці елементи не включені в основні міжнародно-правові акти. Важливим є створення міжнародних імперативних норм у галузі туризму, які зможуть уніфікувати правове регулювання цієї галузі, створять єдине функціональне законодавство, яке дасть змогу ефективно захистити споживачів туристичних послуг.

Література

1. Stephen L. Practical Tourism Research / L. Stephen, J. Smith. – Ontario : CABI, 2010. – 200 p.
2. Офіційний сайт Світової туристичної організації [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www2.unwto.org/content/who-we-are-0>.
3. Глобальный этический кодекс туризма ЮНВТО [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/983_001.
4. Гаагская декларация Межпарламентской конференции по туризму 1989 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_904.
5. Manila Declaration On World Tourism (1980) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/unwtodeclarations.1980.6.4>.

6. Trade in Tourism Services (1990) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://docs.wto.org>.
7. WTO Service sectoral classification list (1991) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://docs.wto.org>.
8. Trade in Services: Negotiating Issues and Approaches Industry, services, and trade / OECD // OECD publishing. – 2001. – P. 73.
9. Eurostat Tourism Satellite Account (TSA) : Methodological References (2000) / WTO/OMT, OECD [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://statistics.unwto.org/sites/all/files/docpdf/parti.pdf>.
10. Tourism Negotiations under the General Agreement on Trade in Services / WTO/OMT // WTO/OMT Secretariat. – 1999. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://docs.wto.org>.
11. Juul M. Tourism and the European Union / M. Juul // European Parliamentary Research Service. – 2015. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/568343/EPRS_IDA\(2015\)568343_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/568343/EPRS_IDA(2015)568343_EN.pdf).
12. Methodological manual for tourism statistics / Eurostat // Publications Office. – 2014. – Version 3.1. – P. 12.

Анотація

Дьордяк О. В. Понятійно-категоріальний апарат у міжнародно-правовому регулюванні діяльності з надання туристичних послуг. – Стаття.

Статтю присвячено дослідженню основних понять у міжнародно-правових актах, що регулюють діяльність, пов'язану з наданням туристичних послуг і туризму в цілому. Особливу увагу приділяється діяльності міжнародних світових організацій, які здійснюють вагомий вплив на уніфікацію таких понять.

Ключові слова: туризм, туристична послуга, міжнародно-правове регулювання.

Аннотация

Дьордяк О. В. Понятійно-категоріальний апарат в международно-правовом регулировании деятельности по предоставлению туристических услуг. – Статья.

Статья посвящена исследованию основных понятий в международно-правовых актах, регулирующих деятельность, связанную с предоставлением туристических услуг и туризмом в целом. Особое внимание уделяется деятельности международных мировых организаций, осуществляющих значительное влияние на унификацию таких понятий.

Ключевые слова: туризм, туристическая услуга, международно-правовое регулирование.

Summary

Dordiak O. V. Conceptual-categorical apparatus in the international legal regulation of activity in providing travel services. – Article.

The article studies the basic concepts in international legal acts regulating the activities associated with the provision of travel services and tourism in general. Special attention is paid to the world international organizations that exercise significant influence on the unification of such concepts.

Key words: tourism, tourism services, international legal regulation.